

EKSPRESSIONISMI

Termi ekspressionismi levisi 1900-luvun alussa saksalaisten ja ranskalaisten ekspressionistikuvataiteilijoiden piiristä nopeasti kirjallisuuden, musiikin ja elokuvan käyttöön. Ekspressionismi ei ollut mikään yhtenäinen kirjallinen koulukunta tai tyyli, vaan taiteellinen virtaus, joka asettui naturalismin ja impressionismin periaatteita vastaan ja korosti suoraa tunneilmaisua sekä subjektiivisuuden ja intuition roolia taiteilijan luomistyössä.

Länsieurooppalainen ekspressionismi ei herättänyt yleisempää mielenkiintoa Venäjällä ennen vuotta 1917, ja näkyväksi ekspressionismin vaikutus tuli vasta 1920-luvun alussa. Venäjällä voi sanoa olleen kahdenlaista ekspressionismia. Yhtäältä joitakin tunnettuja modernistikirjailijoita (Leonid Andrejev, Boris Pasternak, Vladimir Majakovski, Vasili Kamenski) on totuttu luonnehtimaan ekspressionisteiksi, vaikkeivät nämä olisi itse sitä hyväksyneet. Toisaalta 1920-luvun alussa perustettiin ryhmä, joka kutsui itseään ekspressionisteiksi. Näitä intuitiota ja individualismia korostavia ekspressionisteja pidettiin Neuvosto-Venäjällä ”myötäilijöinä” suhteessa valtion viralliseen kulttuuripolitiikkaan. He eivät asettuneet vallankumousta ja puoluetta vastaan, mutta heidän individualisminsa oli ristiriidassa puolueen kulttuurikäsityksen kanssa.

Ekspressionistiryhmän keulassa oli Ippolit Sokolov, joka käytti käsitettä ensi kerran kesällä 1919. Sokolovin ekspressionistit kultivoivat taistelun vanhentuneita kirjallisia dogmeja ja ismejä vastaan ja nostivat itseisarvoksi ihmisen persoonallisuuden ja it-

seilmaisun. Ekspressionismista etsittiin ratkaisua vanhan eurooppalaisen kulttuurin henkiseen umpikujaan ja jähmettyneisyyteen. Tähän viittaa erityisen selvästi myös Sokolov muotoillessaan impressionismin ja ekspressionismin vastakkaisuuden nimenomaan eurooppalaisen kulttuurin kriisin kautta: ”Impressionismi on vanhenevan Euroopan pinnallinen maailmankatsomus. Ekspressionismi on uuden Euroopan syvälinen maailmankatsomus.”

Futurismin ja ekspressionismin suhde näyttää monimutkaisena venäläisessä kirjallisuuskeskustelussa. Ekspressionismi tuntuu liittyvän läheisemmin 1910-luvun ”romanttiseen” futurismiin kuin 1920-luvun konstruktivismiin tai OBERIU-ryhmään. Symbolismin ja impressionismin kritisointi sen sijaan oli tyyppillistä miltei kaikille 1900-luvun alun venäläisille avantgarde-ryhmittymille, eivätkä futurismi ja ekspressionismi olleet tässä mikään poikkeus.

Venäläisen kirjallisuuden ekspressionismi henkilöityy etenkin alkuvaiheessaan juuri Sokoloviin, joka on kirjoittanut kaikki tässäkin antologiassa julkaistut ekspressionismin teoreettisuontoiset julistukset. Vuosina 1918–1919 Ippolit Sokolov kävi Moskovan runostudiossa symbolistien Valeri Brjusovin, Andrei Belyin ja Vjatšeslav Ivanovin opissa, sekä samaan aikaan myös Moskovan Proletkultin kirjallisessa studiossa.

Vuoden 1919 kesään asti hän nimitti itseään eufuistiksi, mutta ryhtyi sitten ekspressionistiksi julistaen: ”Ekspressionismi syntyi I. Sokolovin päässä, ja tuli osaksi kasteen mysteeria 11. heinäkuuta vuonna 1919 Venäjän runoilijaliiton estradilla.” Vuosien 1919–1921 aikana Sokolov julkaisi yhdeksän vihkosta runoja ja esseitä. Yksi niistä, *Täydelliset kootut teokset*, oli 16-sivuinen vihko.

Ekspressionismin perustuskirjassa Sokolov määrittelee ekspressionismin futurismin kaikkien saavutusten synteeksi. Sokolov oli paljon tekemisissä imaginistien kanssa, vaikka nimittikin vuoden 1919 imaginismia pseudoimaginismiksi. Hän lähensi

imaginismia englantilaiseen imagismiin. Keväästä 1920 alkaen ekspressionistien piiriin lukeutuivat Ippolit Sokolovin lisäksi sellaiset runoilijat kuin Boris Zemenkov, Guri Sidorov-Okski, Sergei Spasski, Boris Lapin ja Jevgeni Gabrilovitš. Imaginismin vaikutus näkyy useiden ekspressionistien teksteissä, joskin Sokolov lukee imaginisteiksi virheellisesti niin Majakovskin kuin Tretjakovinkin. Sokolovin viimeinen runoutta teoreettisesti käsittelevien tekstien kokoelma oli nimeltään *Imaginitika* (1922). Sokolov, Lapin, Gabrilovitš ja Spasski julkaisivat vuonna 1921 kokoelman tekstejä nimeltä *Ekspressionistit*. Lapin perusti vuonna 1922 ”ryhmittymän” ja kustantamon nimeltä Moskovan Parnassos, johon alussa kuului hänen lisäkseen vain Jevgeni Gabrilovitš. He suhtautuivat negatiivisesti imaginistirunoilijoihin ja julkaisivat muun muassa sentrifuuga-ryhmittymän runoilijoiden tekstejä luonnehtien näitä ekspressionisteiksi.

Neuvosto-Venäjällä käännettiin 1920-luvun kuluessa yli kaksisataa runoa noin neljältäkymmeneltä eurooppalaiselta ekspressionistilta. Kääntäjien joukosta löytyvät muun muassa jo mainitut Pasternak ja Asejev sekä Osip Mandelštam. Vuosikymmenen aikana erityisesti venäläisten ja saksalaisten ekspressionistien välillä oli useita kontakteja.

Vuodesta 1922 Ippolit Sokolov julkaisi elokuvaa ja elokuvataidetta käsitteleviä tekstejä, ja hänestä tulikin tunnettu elokuvakriitikko ja -historioitsija joka luennoi elokuvasta useissa oppilaitoksissa. Ekspressionistien pieni ryhmä, jonka osanottajat olivat vaihtuneet tiuhaan, hajosi vuonna 1923 toteuttamatta koskaan julistamiaan teoreettisia periaatteita runoudessaan.

Anni Lappela

EKSPRESSIONISMIN PERUSTAMISKIRJA (1919)

1. ”Tänään on suuren riemuvoiton päivä” (Gogolin Poprištšinin toteamus). Kun me ekspressionistit olemme toteuttaneet rynnäkkömme, venäläisessä runoudessa kaikki on rauhallista kuin Šipkassa.³³
2. Yhdessä symbolismin ja akmeismin kanssa runouden joukkohautaan on haudattu myös futurismi, presentismi, imaginismi ja eufuismi (eufuisti I. Sokolov. Kevät 1919).
3. Imaginistit yrittivät liikuttaa vasemmistorunoutta kuolleesta kulmasta. Mutta imaginismi ei ole itsenäinen kirjallinen koulukunta vaan vain tekninen keino. Imaginismi ei ole tätä päivää vaan eilistä. Vuonna 1919 imaginismi on anakronismi. Sen kukoistus oli jo vuosina 1913–1915. Imaginisminkin klassikot Majakovski, Šeršenevitš, Bolšakov ja Tretjakov saavuttivat vuonna 1915 sellaisen huipun, että sen jälkeen he voivat vain jäljitellä, mutta eivät enää jatkaa (todisteeksi tästä käy mikä tahansa tämän päivän imaginistien säe). Ja oikeastaan imaginistien näkökulmasta nykyiset imaginistit ovat vain pseudoimaginisteja. He ovat aikakauslehti-imaginisteja, eikä heidän imaginisminsa ole sen arvokkaampaa kuin kolumnistien imaginismi. He eivät ole imaginisteja, vaan hyperbolisteja. Koko ”imaginismi” on yleisön tietämättömyydellä keinottelua. Se, mitä imaginistit tarjoilevat imaginismina, on itse asiassa huonoa futurismia. Loppu valeimaginisteille! Imaginisminkin vulgarisoijat lakatkoot olemasta (ajatuksen tasolla tietysti, eivät fyysisesti).

4. Suurenmoinen futurismi, jonka johtohahmo Italiassa oli Marinetti, Englannissa Ezra Pound, Ranskassa Guillaume Apollinaire ja Venäjällä Vladimir Majakovski, on enää vain iso läjä lantaa. Venäläinen futurismi on kuollut, koska se yhdeksänvuotisen olemassaolonsa aikana hajosi useiksi pieniksi fragmenteiksi. Jokainen ryhmä kultivoi jonkin futurismin aspektin. Puhdasveriset marinettistit, imaginismin klassikot Majakovski, Šeršenevitš, Bolšakov ja Tretjakov olivat yhden ainoan kuvan donquijoteja. Kubistit Krutšonyh ja Hlebnikov tuhosivat tulevaisuuden kielen vuoksi meidän säädyttömän syntaksimme ja etymologiamme. Sentrifuuga-rytmikot Bobrov ja Božidar veivät kysymyksen rytmistä päätä huimaviin korkeuksiin. Ehisti-eufonisti Zolotuhin taas kehitti virtuositeettinsa loppusoinnuissa suorastaan poppakonsteihin asti. Jokainen futurismin fragmentti kultivoi jonkin yhden osan: imaginistit kuvan, kubistit uuden syntaksin ja uuden etymologian, sentrifuugit rytmin, eufonistit riimin ja dissonanssin.
5. Me ekspressionistit emme asetu vastustamaan ketään edeltäjistämme. Mutta pelkkä imaginismi, kubismi tai rytmismi ovat meille liian ahtaita. Me haluamme yhdistää venäläisen futurismin kaikkien ryhmittymien työn. Ekspressionismi on koko futurismin synteesi. Mutta me emme ole neofuturisteja. Meille eivät ole tärkeitä futurismin saavutukset vaan sen traditio.
6. Runoteollisuutemme tarvitsee tuotantovälineiden vallankumouksen, ja se on tavoitteemme. Meidän täytyy hikoilla siivotaksemme vanhan rytmin, vanhan säemuodon ja vanhan eufonian jätteet.

Me haluamme:

- a) pestä itsemme puhtaiksi kaikista niistä vanhan runomittan periaatteista, joita on pidetty muuttumattomina Homeroksesta Majakovskiin ja siirtyä uuteen kromaattiseen runomittaan. Kaikki vanhat runomitat pohjautuvat uloshengityksen rooliin äänen perustana, eivätkä äänen musikaaliseen korkeuteen. Uusi kromaattinen runomitta tulee perustumaan tiukan matemaattiseen 40-nuottiseen ultrakromaattiseen sävelasteikkoon i-e-a-o-u, eikä vain puolisävelaskeleen muutoksiin vaan myös *quartieseen* ja *quart-*molleihin (neljännessäveliin).
- b) luoda monisäkeisyyden.
- c) saavuttaa korkeimman eufonian.

Otsamme toimikoot vanhan poetiikan murskaamisen puskureina Emme voi olla niitä vallankumouksellisia, jotka huutavat: ”Terve Konstantin ja hänen vaimonsa perustuslaki (*konstitutsija*)!”

1. Vain me ekspressionistit voimme toteuttaa sen, mitä futuristit halusivat, mutta eivät saaneet: sekä havaintojemme että ajattelumme dynamiikan. Vain me ekspressionistit voimme löytää havainnoillemme maksimaalisen ilmaisun.
2. Ekspressionismin historiallinen merkitys ei hitto vieköön jää vähäisemmäksi kuin symbolismin tai futurismin.
3. Meille itsellemme: ”Älä pelkää, pieni laumani. Teidän Isänne on päättänyt antaa teille valtakunnan.” (Luuk. 12:32).

Ekspressionisti I. Sokolov

Suomentanut Anni Lappela